

४. पुस्तकी दि. १४/१२०९८

जन्मशताब्दी एका ज्ञानतपस्वीची!

श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण मिळून संस्थेच्या जबळपास ४०६
संस्थेचे संकल्पक, संस्थापक डॉ. बापूजी
साळुंखे म्हणजे एक ध्येयवादी शिक्षक.
शिक्षण प्रसारातून समाजपरिवर्तनाचे स्वप्न पाहणारा एक द्रष्टा समाजचितक. आज डॉ. बापूजी साळुंखे वर्षाच्या कालावधीत विवेकानंद शिक्षण संस्थेच्या रूपाने वै शैक्षणिक कार्यविस्ताराने डॉ. बापूजींच्या स्मृती चिरंतन राहिल्या आहेत. शैक्षणिक वर्ष २०१८-१९ हे वर्ष शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे जन्मशताब्दी वर्ष म्हणून साजेर होत आहे. एका प्रजावंत, ज्ञानतपस्वीचे हे जन्मशताब्दी वर्ष त्यांच्या व्यक्तित्व व कार्याची समाजाला ओळख करून देण्यासाठी संस्थेच्या सर्व शाखांमधून साजेर केले जात आहे.

दीनदलित व बहुजन समाजातील मुला-मुलींचा सर्वांगीन विकास व्हावा, विद्यार्थी स्वावलंबी व सुसंस्कारी बनावा, त्याने स्वतःच्या विकासाबोरोबरच समाज व देशाच्या प्रगतीसही हातभार लावावा, असे विद्यार्थी घडवणे हे बापूजींचे ध्येय होते आणि ते ध्येय पूर्ण करण्यासाठीच डॉ. बापूजी साळुंखे यांनी श्री. स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्थेची स्थापना केली.

'ज्ञान, विज्ञान आणि सुसंस्कार यासाठी शिक्षण प्रसार' हे ध्येय

डोळ्यासमोर ठेवून बापूजींनी १९५५ साली संस्थेची स्थापना केली. आज महाराष्ट्र व कर्नाटक राज्यांत

शाखांद्वारे दहा लाख विद्यार्थ्यांना ज्ञानदानाचे धडे देऊन असे विद्यार्थी घडवण्याचे कार्य अखंडपणे सुरु आहे. त्याचेच फलित म्हणून आजपर्यंतच्या ६३ वर्षाच्या कालावधीत या संस्थेच्या महाराष्ट्रातील विविध शाखांतून शिकलेले विद्यार्थी आज देशाच्या राजकीय, सामाजिक, शैक्षणिक, सांस्कृतिक, क्रीडा क्षेत्रांतच नव्हे परदेशातही मोलाची कामगिरी करीत आहेत व संस्थेचे नाव उज्ज्वल करीत आहेत.

संस्थेचे कार्याध्यक्ष प्राचार्य अभयकुमार साळुंखे व संस्थेच्या सचिव प्राचार्या सौ. शुभांगी गावडे या संस्थेच्या पदाधिकारी, गुरुदेव कार्यकर्त्यासमवेत संस्था अधिकाधिक प्रगतिपथावर नेण्यासाठी कार्यरत आहेत.

शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे यांच्या जन्मशताब्दी वर्षाचा प्रारंभ शनिवारी (दि. ९) दुपारी २ वाजता संस्थेच्या प्रांगणात संस्थेचे अध्यक्ष पालकमंत्री चंद्रकांत पाटील, शिक्षणमंत्री विनोद तावडे, ग्रामविकास, महिला बाल कल्याण मंत्री पंकजा मुंडे, खासदार संभाजीराजे यांच्या हस्ते होणार आहे.

- हिंतेंद्र साळुंखे,
सहाय्यक ग्रंथपाल, विवेकानंद
कॉलेज, कोल्हापूर

दै. पुण्यनगरी १ जून २०१८

शिक्षणाचा ज्ञानयज्ञ प्रज्वलित करणारे

शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे

श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्थेचे संस्थापक शिक्षणमहर्षी डॉ. बापूजी साळुंखे यांच्या १०० व्या जयंतीनिमित्त त्यांच्या शैक्षणिक क्षेत्रातील योगदानाचा घेतलेला आढावा...

बापूजींचा जन्म रामपूर (ता. पाटण, जि. सातारा) येथे १ जून १९१९ रोजी झाला. बालपणात मातृ-पितृछत्र हरवल्यामुळे अत्यंत प्रतिकूल परिस्थितीत बापूजींना शिक्षण पूर्ण करावे लागले. परिस्थितीशी एकाकी झगडत समोर ठाकलेल्या जगाला पारखत त्यांनी आपला जीवनप्रवास सुरु केला. शिक्षणात स्वतःला जे कष्ट सोसावे लागले, ते बहुजन समाजातील मुलामुलींच्या वाटव्याला येऊ नवेत म्हणून त्यांनी शिक्षण प्रसाराचे ध्येय निश्चित करून श्री स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्थेची स्थापना केली.

शैक्षणिक दृष्टचा मागासलेल्या समाजाला केवळ शिक्षितच नव्हे, तर सुसंस्कारी व चारित्र्यसंपन्न बनवण्यात बापूजींनी आपले तन-मन वेचले म्हणून जनतेने त्यांना शिक्षणमहर्षी

म्हटले. शासनाने दलितमित्र म्हटले, तर शिवाजी विद्यापीठाने त्यांना डी.लिट. पदवी (१९८६) देऊन त्यांच्या शैक्षणिक कार्याचा गौरव केला. भारतीय स्वातंत्र्य लढ्यातील त्यांच्या योगदानाबद्दल शासनाने त्यांना स्वातंत्र्यसैनिक हा बहुमान दिला.

जगासाठी जगणे, संन्यस्त वृत्ती आणि देशप्रेम ही जीवनमूल्ये बापूजींनी स्वामी विवेकानंदांच्या चरित्रातून घेतली आणि प्रत्यक्ष आचरणात आणली, म्हणूनच आपल्या संस्थेला नावही स्वामी विवेकानंद शिक्षण संस्था असे दिले. आपल्या त्यागी व समर्पित वृत्तीने बापूजींनी ही संस्था उभी केली.

बापूजींनी संस्था उभी करताना कधी सुखाची झोप घेतली नाही. बापूजींच्या विचारातील शिक्षणाच्या संस्थेची होत असणारी घोडदौड ही बापूजींच्या समर्पित वृत्तीचीच फलनिष्पत्ती आहे.

माणसाला
साक्षर
करण्याचे
साधन म्हणून
शिक्षण त्यांना
अभिप्रेत
नव्हते,
तर प्रगत
राष्ट्रासाठी
आधारस्तंभ

ठरू शकणारी प्रगल्भ पिढी तयार करणे, हे त्याचे स्वप्न होते. आणि म्हणून बापूजींनी भगीरथ प्रयत्नांनी ही शिक्षण संस्था उभी केली. अनेक संकटे कोसळत असताना केवळ

आपल्या हृदयातील संवेदनेच्या आणि माधुर्याच्या जोरावर हे सारे प्रहार लीलया झेलले. स्वतःच्या चारित्र्याच्या शुद्धतेचा आदर्श

समाजासमोर निर्माण करून सर्वव्यापी क्रांती लोकसहभागातून निर्माण केली. लोकांच्या दातृत्वाला आवाहन करून सर्वांच्या सहकार्यातून शिक्षणाचा ज्ञानयज्ञ प्रज्वलित केला. निर्माण होत असलेली प्रत्येक गोष्ट अप्रतिम दर्जाची करण्याची भूमिका घेतली आणि म्हणूनच आज महाराष्ट्राच्या कानाकोपन्यात विवेकानंद शिक्षण संस्थेची होत असणारी घोडदौड

ही बापूजींच्या समर्पित वृत्तीचीच फलनिष्पत्ती आहे.

आजपर्यंत ६४ वर्षांच्या कालावधीत ३८५ ज्ञानदानाची मंदिरे विविध ठिकाणी कार्यरत आहेत. या संस्थेच्या महाराष्ट्रातील विविध शाखांमधून शिक्षण घेतलेले विद्यार्थी आज देशाच्या सामाजिक, शैक्षणिक, राजकीय, क्रीडा क्षेत्रात मोलाची कामगिरी करत आहेत. डॉ. बापूजींच्या या शैक्षणिक कार्यामध्ये त्यांच्या पत्ती संस्थामातांचे श्रीमती सुशीलादेवी साळुंखे यांचे योगदान मोठे आहे. चंदनाप्रमाणे देह द्विजवणाऱ्या बापूजींच्या मागे तेजोमय पणतीप्रमाणे उजळणाऱ्या संस्थामातांचे कायदेखील उल्लेखनीय आहे.

स्वावलंबी शिक्षण हेच आपले बीद्र या उक्तीप्रमाणे बापूजींनी श्रमप्रतिष्ठा, स्वावलंबन, सुसंस्कार, त्यागी वृत्ती यास प्राधान्य दिले. बापूजींचा हा वारसा संस्थेचे कार्याध्यक्ष प्राचार्य अभ्युक्तमार साळुंखे व सचिव प्राचार्या शुभांगी गावडे समर्थपणे चालवत आहेत. या त्यागाची आठवण संस्थेतील प्रत्येक गुरुदेव कार्यकर्त्यांनी नितांत ठेवणे आवश्यक आहे. १ जून रोजी होणाऱ्या जन्मशताब्दी सोहळ्यानिमित्त त्यांच्या पवित्र स्मृतीस विनम्र अभिवादन.

- डॉ. नीता पाटील
ग्रंथपाल, विवेकानंद कॉलेज,
कोल्हापूर

